

Peer-educatie over alcohol- en drugsgebruik in de dancescene

Judith Noijen • Floor van Bakkum • Jaap Jamin •
Gijs Visser • Gerard M. Schippers

Peer-educatie is ‘hot’. Preventiewerkers, jongerenwerkers en leerkrachten gaan er steeds vaker mee aan de slag. Jongeren die hun leeftijdsgenoten voorlichting geven: het lijkt een gouden greep om bepaalde groepen jongeren te bereiken. Een (kosten)effectieve interventie, met als kern jongerenparticipatie, die met gemak gebruikt kan worden voor allerlei thema’s die in de jongerencultuur actueel zijn. Een methodiek die onderdeel kan zijn van een integrale aanpak.

Begrippen

1. *Peer*. Leeftijd-, leefstijl- en ervaringsgenoot.
2. *Peer-groep*. Leeftijdsgenoten met wie jongeren zich kunnen meten, op wie ze zich kunnen oriënteren, door wie ze beïnvloed worden en met wie ze in maatschappelijke positie en leeftijd overeenkomen (Kroneman e.a., 2003).
3. *Peer-educatie*. Vorm van peer-methodiek waarbij de nadruk ligt op de peer-voorlichter/boodschapper en leden van de doelgroep (Kroneman e.a., 2003).
4. *Peer-educator*. Getraind persoon die voorlichting geeft aan zijn of haar peers.
5. *Peer-coach*. Begeleider van peer-educatoren die minimaal een half jaar vrijwilliger is geweest en wordt betaald voor zijn begeleiding tijdens de voorlichtingen.

Inleiding

Zaterdagavond, 2.00 uur. Het is druk tijdens Paradise Now met vijftienduizend bezoekers. Er is veel

moeite gedaan om de grote hallen om te toveren tot een gigantische superclub. Er zijn vier zalen met elk hun eigen muziekstijl: techno, minimal, hardstyle en hardcore. Op de dansvloer staat een uitzinnige menigte ‘loos te gaan’ op de muzikale kunsten van de deejay. De muren trillen mee op de zware bassen. Lampen en stroboscopen flikkeren onafgebroken. Aan de bar staat het twee rijen dik. Het is warm. Een groepje bezwete jongeren verlaat de dansvloer om even een luchtje te scheppen op de gang. Daar struinen ze langs kraampjes met zonnebrillen, snoep, fluoriserende sieraden en lenzen; van alles is te krijgen. Dan zien ze een kraampje met ‘Unity Drugsvoorlichting’. Nieuwsgierig nemen ze een kijkje. De kraam ligt vol met flyers over allerlei soorten drugs en alcohol. Er staat snoep en fruit op tafel. Een meisje achter de stand, met een Unity-T-shirt, spreekt de groep aan: ‘Willen jullie misschien een quizje invullen over alcohol en drugs?’

Dance en middelengebruik

Na de opkomst van de dance, aan het eind van de jaren tachtig van de vorige eeuw, heeft deze muziekstroming zich enorm ontwikkeld en gedifferentieerd en is nu dominant in het op dansen gerichte uitgaanscircuit. Dance is niet alleen een muziekstroming of industrietak, maar staat ook voor een wijze van leven die synoniem is voor uitgaan, genieten en een bepaalde stijl en manier van doen en laten (KPMG, 2002). Gaandeweg de ontwikkeling van de dancecultuur werd deze meer en meer geassocieerd met drugsgebruik. Het fenomeen dance-drugs ofwel uitgaansdrugs deed zijn intrede en het gebruik van XTC, cocaïne en speed nam toe. Door

Judith Noijen (✉)
Drs. J. Noijen is stafmedewerker.

maatschappelijke organisaties werd deze ontwikkeling met enige argwaan en ongerustheid gadeslagen.

Ruim zevenhonderdduizend jongeren en jongvolwassenen tussen de 15 en 35 jaar bezoeken jaarlijks de grotere dance-evenementen. Uit Nederlands onderzoek (Van de Wijngaart e.a., 1997; Ter Bogt, 2003; Korf e.a., 2004) blijkt dat jongeren die zich in het uitgaanscircuit begeven veel meer alcohol en drugs gebruiken dan andere jongeren. De belangrijkste uitgaansdrug blijft alcohol. Van de illegale uitgaansdrugs is, na cannabis, XTC de meest gebruikte drug, gevolgd door cocaïne en amfetamine. Uitgaande jongeren experimenteren relatief vaak met (nieuwe) middelen. Daarbij worden per gelegenheid dikwijls meerdere middelen tegelijk of vlak na elkaar genomen (Van Laar e.a., 2003).

Integrale aanpak

Het is van belang om de gezondheidsrisico's die gepaard gaan met dit gebruik, zoveel mogelijk te beperken. Daarvoor is een integrale aanpak nodig. Dat houdt een breed scala aan acties in. Bijvoorbeeld op de dansgelegenheden zorgen voor (gratis) water, goede ventilatie en klimaatbeheersing, chill-outruimtes (om tot rust te komen) en voor de beschikbaarheid van condooms en goed openbaar vervoer. Verder het trainen van het horeca- en veiligheidspersoneel in eerste hulp bij drugsincidenten (EHBDu), bieden van een pillentestservice met informatie over inhoud en dosering, uitvoeren van Red Alert Campagnes over gevaarlijke drugs en advisering van gemeentelijke beleidsmakers. Het houdt ook in contact leggen met (potentiële) consumenten.

Peer-educatie als methode

Peer-educatie, de inzet van leeftijdgenoten in de voorlichting, is ontwikkeld in Amerika en Australië en werd het afgelopen decennium ook in Nederland populair. De methode zet leden uit de doelgroep systematisch in bij preventieactiviteiten om de preventieboodschap (kennis over middelen, inzicht in effecten, vaardigheden om ermee om te gaan, houding ten opzichte van gebruik) over te dragen aan leeftijdgenoten. Bovendien worden zij nauw betrokken bij het ontwikkelen en vormgeven van de preventieboodschap en spelen ze een actieve en sturende rol binnen een project (Ten Holt, 2002). De methode wordt in allerlei gezondheidsprojecten gehanteerd; van voorlichting over condoomgebruik in ontwikkelingslanden tot anti-rookprojecten op middelbare scholen.

Een interventie gericht op risicoreductie bij middelengebruik moet ernaar streven om, naast het verhogen van de kennis omtrent middelengebruik (dosis, combinatiegebruik) en de risico's die daarmee gepaard gaan, een positieve en gezonde attitude ten opzichte van meer verantwoord alcohol- en drugsgebruik te promoten. Uit theorieën over voorlichting weten we dat naast het vertrouwen belangrijk gedrag te kunnen uitvoeren, beoordelingen, percepties en verwachtingen van belangrijke anderen in de omgeving van een persoon een cruciale rol spelen in keuzen en verandering van alcohol- en drugsgebruik. Bij adolescenten spelen ook groepslidmaatschap en groepsnormen een belangrijke rol (McDonald e.a., 2003). Het inzetten van leeftijdgenoten ('peers') in preventieprogramma's, zoals in de peer-educatiemethode in het uitgaanscircuit, is daarmee te rechtvaardigen.

Elementen van een peer-project

Om een peer-project te laten slagen, moet het aan een aantal voorwaarden voldoen (Noijen, 2005). Het project moet onderdeel zijn van een integrale aanpak van het alcohol- en drugsgebruik in dansgelegenheden. De boodschap die de peer-educators overdragen moet consistent zijn, zowel positieve als negatieve kanten van het gebruik belichten en aandacht geven aan de barrières van gedragsverandering. De peer-educators moeten geworven worden in de doelgroep en daar een goede afspiegeling van vormen. De training moet serieus worden aangepakt en voldoende lang en intensief zijn. De status van de peer-educators moet ook duidelijk zijn - ze vormen geen vervanging van professionals maar een aanvulling. Van belang blijkt hen zelf bij de invulling van de projectwerkzaamheden te betrekken. Het peer-project, dat voor een belangrijk deel vaart op het enthousiasme van enkelen, dient aandacht te hebben voor de resultaten die het behaalt.

Peer-educatie in de praktijk

De Jellinek werkt sinds 1996 met peer-educatie, onder meer in het Unity-project (Noijen, 2005). Unity werft peers uit de dancescene, die na een intensieve training 'on the spot' voorlichting geven op (grotere) dance-evenementen in Nederland. Het project is gebaseerd op de principes van risicoreductie en probeert jongeren niet zozeer van de drugs af te houden, maar de risico's en mate van gebruik te minimaliseren. De Unity-werkwijze wordt sinds kort ook toegepast in de regio's Den Haag, Brabant en Rotterdam. Er zijn circa negentig peer-

educators actief, die hun werkzaamheden onbetaald doen onder het motto ‘vrijwillig maar niet vrijblijvend’. In 2005 heeft Unity een kleine achtduizend jongeren persoonlijk gesproken op zeventig grote en kleine feesten. Afhankelijk van de grootte van het feest licht een groep van vier tot tien peer-educators in ‘shifts’ en onder begeleiding van een betaalde peer-coach de bezoekers voor.

Op dance-evenementen heeft Unity een eigen stand, waar jongeren vragen kunnen stellen over alcohol- en drugsgebruik. De bezoekers wordt gevraagd een kennistest met tien vragen over drugs en alcohol in te vullen. De peer-educator kijkt de test samen met de bezoeker na en kan daarbij feedback en aanvullende informatie geven. Dat loopt vaak uit in een verdergaand gesprek over het eigen alcohol- en/of drugsgebruik. Bestaande mythen en risico's van gebruik worden aan de orde gesteld. Een professionele peer-coach houdt het verloop van de voorlichting in de gaten en beantwoordt vragen die de peer-educators niet kunnen beantwoorden. Via een inmiddels uitgebreid netwerk is Unity bovendien in staat te waarschuwen wanneer er gevaarlijke drugs in omloop zijn.

Kennis

De boodschap is zo helder en objectief mogelijk, zonder moreel oordeel en gericht op de minimalisering van de risico's van alcohol- en drugsgebruik, door veiliger en meer verantwoord gebruik te stimuleren. De inhoud wordt voortdurend bijgesteld wanneer er nieuwe (wetenschappelijke) informatie beschikbaar komt. De peer-educators volgen daarvoor een training. De vorm van de boodschap sluit aan bij de leefstijl van de jongeren. Het materiaal ziet er aantrekkelijk uit en het taalgebruik is gericht op jongeren. Daarnaast zijn de logo's en slogans prettig voor jongeren, omdat het herkenningpunten kunnen worden.

Unity staat op Dance Valley, een jaarlijks terugkerend openluchtfestival met vele tienduizenden bezoekers. Patrick (23) komt bij de stand kijken wat er allemaal te doen is. Patrick lacht als hij door Dave, peer-educator van Unity, wordt uitgenodigd en zegt dat hij wel zo'n alcoholquizje wil invullen. Patrick gebruikt geen drugs en houdt het heel ‘verstandig’, aldus Patrick zelf, bij alcohol. Na het invullen kijkt Dave de test vraag voor vraag met Patrick na. Bij ieder antwoord vraagt Dave waarom Patrick denkt dat dit het goede antwoord is en zo worden de vragen uitgebreid besproken. Naar aanleiding van een van de vragen blijkt dat Patrick veel last heeft van katers nadat hij heeft gedronken. Dave vertelt hem dat je het beste niet of minder kunt drinken en geeft adviezen om de kater zoveel

mogelijk te beperken, zoals na elk alcoholisch drankje een glas water. Patrick is blij met de adviezen en gaat weer verder feesten. Dave vraagt of hij nog een creditcardflyer mee wil om alles thuis nog eens na te lezen. De flyer verdwijnt in de portemonnee (‘Heb ik morgen wat te lezen!’) Het contact duurt alles bijeen een kwartier.

De kennistest is een van de onderdelen om kennis bij te brengen. Enkele mythen over alcohol en drugs worden bespreekbaar gemaakt. Naast de informatieve functie heeft de kennistest ook als functie het eerste contact te vergemakkelijken. Het is voor bezoekers vaak lastig om direct met een concrete vraag te komen; dat probleem wordt met de kennistest ondervangen.

Sociale norm

Peer-educatie bestaat verder uit het normeren van gebruik en het geven van advies over maatregelen die iemand kan nemen om de risico's van het gebruik van alcohol of drugs te verminderen. De peers dragen bijvoorbeeld de boodschap uit dat het belangrijk is om drugs te laten testen, dat je niet te vaak en te veel moet gebruiken, en wat en hoeveel je beter niet gebruikt.

Tim (21) komt bij de Unity-stand. Hij is heel benieuwd in hoeverre zijn XTC-gebruik nu eigenlijk schadelijk is. Peer-educator Joeri vraagt hem hoe vaak hij XTC gebruikt en hoeveel hij per gelegenheid neemt. Tim vertelt dat hij, als hij naar feest gaat, altijd XTC neemt en dat is meestal toch wel een paar keer per maand. Hij neemt dan meestal gedurende de avond twee pillen. Joeri legt uit dat je je lichaam tot zeker zes weken de tijd moet geven om te herstellen van XTC-gebruik. En dat je nooit meer dan 1 tot 2 mg per kilo lichaamsgewicht moet nemen per gelegenheid. Om te weten wat je neemt, is het belangrijk om een pil te laten testen voordat je hem inneemt. Joeri geeft Tim een flyer met alle testadressen in Nederland en legt Tim uit hoe het testen in zijn werk gaat. Aan het einde van het gesprek geeft Joeri Tim ook nog mee dat het misschien ook wel goed is om eens nuchter op een feest te zijn, om te kijken hoe dat bevalt. Joeri vertelt dat hij vorig jaar ook op elk feest een pilletje wilde nemen. Op een gegeven moment begon hij wel erg last te krijgen van de katers van XTC. Toen heeft hij besloten om alleen nog XTC te nemen op bijzondere gelegenheden en niet meer op elk feest. Hij vertelt Tim dat hem dat heel goed is bevallen. Door de week voelt hij zich een stuk beter, en als hij toch weer XTC neemt is het effect ook prettiger.

Tim zegt dat hij dat dan ook maar eens gaat proberen.

Volgens de bezoekers van de stand fungeren de peer-educators van Unity als betrouwbare bron van informatie. Ook kunnen ze optreden als positief rolmodel. De peer-educator wordt door de doelgroep eerder gezien als lid van de 'in-group' dan een professionele preventiewerker. Bij Unity hebben veel peer-educators zelf ervaring met het gebruik van dancedrugs en dat geeft vertrouwen bij de doelgroep.

Eigeneffectiviteit en intentie

Peer-educators kaarten in hun boodschap de negatieve gevolgen van onverantwoord gebruik aan. Advies en steun helpen bij het overkomen van eventuele barrières die het nieuwe gedrag in de weg staan. Ze besteden aandacht aan de eigeneffectiviteit van de jongeren, dat wil zeggen, het geloof en vertrouwen in de mogelijkheid om het positieve gedrag (meer verantwoord gebruik) aan te nemen.

Simon (27) vertelt peer-educator Jennifer dat hij voor zijn keelontsteking penicilline heeft voorgescreven gekregen van de dokter. Hij heeft zich al een tijdje verheugd op dit feest en had zich voorgenomen een XTC-pil te slikken. Nu wil hij van Unity weten of het kwaad kan om een pilletje te nemen, ondanks de medicijnen. Hij durfde het niet aan zijn huisarts te vragen en hoopt dat Unity hem er een antwoord op kan geven. Jennifer legt uit dat het niet verstandig is om XTC te gebruiken als je aan de penicilline bent. Je hebt die penicilline gekregen omdat je niet helemaal gezond bent en je lichaam moet zich focussen op het herstel. Als je daar XTC bij gaat gebruiken, kan dat de werking van de penicilline tegengaan en het herstel verder uitstellen of de 'kwaal' misschien zelfs verergeren. Jennifer bevestigt dat het heel jammer voor hem is dat hij op dit feest geen pilletje kan slikken, maar dat het voor zijn gezondheid wel beter is. Simon is het hier mee eens en zegt dat hij vanavond dan toch maar nuchter blijft. Hij bedankt Jennifer voor haar advies en gaat verder feesten.

De peer-educators van Unity zijn geen hulpverleners maar worden wel getraind om jongeren zonnig naar de hulpverlening door te verwijzen en te motiveren om hulp te zoeken. Ze krijgen een training in alcohol- en drugs-kennis en in motiverende gespreksvoering.

Maartje (19) komt bij de Unity-stand. Ze wil informatie omdat ze zich toch een beetje zorgen maakt

over het cocaïnegebruik van haar vriendje. Daniël, peer-educator van Unity, vraagt haar of ze weet hoeveel cocaïne haar vriendje gebruikt. Maartje vertelt dat hij de afgelopen maanden elke weekend een tot twee gram coke heeft gebruikt, en wil weten of hij te veel gebruikt en misschien verslaafd is. Daniël legt uit wat de gezondheidsrisico's van cocaïnegebruik zijn en hoe ze problematisch gebruik en verslavingsgedrag kan herkennen. Maartje wil haar vriend eigenlijk waarschuwen maar weet niet zo goed hoe ze dat moet aanpakken. Daniël vraagt of haar vriend op het feest is en stelt voor dat ze eens aan hem vraagt om langs te komen bij de stand om met hem te praten of gewoon een kennistestje in te vullen. Ook vertelt hij dat haar vriend op de site van de Jellinek zijn eigen gebruik kan testen en dat ze daar veel verdere informatie kan vinden. Vervolgens geeft hij haar wat informatie mee in de vorm van een folder en het adres van de Unity- en Jellinek-website.

Effectiviteit

Onderzoek dat de effectiviteit van peer-educatie of het inzetten van peers evalueert, laat gunstiger resultaten zien dan wanneer leerkrachten of deskundigen aan het werk gaan. Rijke en de Vries (1995) concludeerden uit een meta-analyse van achttien preventieprogramma's voor jongeren op het gebied van gezondheidsvoorlichting voorzichtig dat de inzet van peers de effectiviteit verhoogt. Peer-voorlichting is gemiddeld op korte termijn (tot een jaar) in 72 procent van de onderzochte programma's effectief en op langere termijn in 67 procent van de gevallen. Peer-voorlichting is gemiddeld op korte termijn bij 38 procent van de onderzochte programma's effectiever dan traditionele voorlichting en op langere termijn is dat bij 33 procent van de programma's het geval. Ten slotte blijkt peer-voorlichting op korte termijn effectiever dan traditionele voorlichting. Belangrijke factoren zijn ondersteuning door een deskundige (leerkracht of voorlichter), geloofwaardigheid van de peer-educators (bepaald door sociale status, professionele deskundigheid, intelligentie en betrouwbaarheid) en attractiviteit van de peer-educators (biedt identificatiemogelijkheden, fysiek aantrekkelijk, populair, inlevingsvermogen), de kwaliteit van de training en het beschikken over vaardigheden om het programma uit te voeren.

Mellanby e.a. (2000), die ook een vergelijkende studie naar de effectiviteit van peer-educatie deden, zijn terughoudender in hun conclusies. Toch stellen ook zij vast dat de meerderheid van de onderzoeken positieve gedragseffecten rapporteerden en dat de interventies

door peer-educators ten minste even effectief of effectiever waren dan die door volwassen voorlichters. Peer-educatie kan effectiever zijn en resulteren in grotere positieve veranderingen in het gezondheidsgedrag van jongeren dan bij interventies door volwassenen. Verder vonden zij peer-educators eenvoudiger te trainen dan volwassenen omdat zij minder vooroordelen hebben.

Tot besluit

Het succes van peer-educatie zoals in het Unity-project komt mogelijk doordat het de drie aspecten bestrijkt die Zinberg (1984) onderscheidde aan het fenomeen van drugsgebruik van individuen: 'drug, set en setting'. Peer-educatie beoogt met informatie en voorlichting bewustwording op gang brengen over drugs, aan individuen ('set') in de specifieke gebruikssituatie ('setting'). De benadering verdient, zeker als die is ingebed in een integrale aanpak, nader onderzoek, positieve stimulering en meer navolging.

Literatuur

- Bogt, T. ter, & Engels, R. (2005). 'Partying' hard party style. Motives for and effects of MDMA at rave parties. *Substance Use and Misuse*, 40, 1479-1502.
- Korf, D.J., Nabben, T., & Benschop, A. (2004). *Antenne 2003. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg.
- KPMG Special Services (2002). *Dance in Nederland. De betekenis en impact van dance op de Nederlandse economie en maatschappij: een verkenning*. Amsterdam: KPMG Special Services.
- Kroneman, M., Lange, A. de, & Holt, S. ten, (2003). *Jeugd met een boodschap. Handleiding peermethode voor preventieactiviteiten met allochtone jongeren*. Utrecht: Forum, Instituut voor multiculturele ontwikkeling.
- Laar, M. van, Cruts, G., Verdurmen, J., Meijer, R., Panhuis, P., & Ooyen, M. (2003). *Nationale Drugmonitor, jaarbericht 2003*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- McDonald, J., Roche, M.A., Durbridge, M., & Skinner, N. (2003). *Peer education: From evidence to practice. An alcohol and other drugs primer*. Adelaide: National Centre for Education and Training on Addiction.
- Mellanby, A.R., Rees, J.B., & Tripp, J.H. (2000). Peer-led and adult-led schoolhealth education: A critical review of available comparative research. Health Education Research. *Theory and Practice*, 15, 533-545.
- Noijen, J. (2005). *Handboek Unity: Opzetten en uitvoeren van peer-educatie in het uitgaanscircuit* (Jellinekreeks 15). Amsterdam: Rozenberg. (Zie ook www.unitydrugs.nl/www.jellinek.nl.)
- Rijke, B., & Vries, N. de (1995). Peers doen het beter ...! Peer-voorlichting bij jongeren. *Tijdschrift Gezondheidsbevordering*, 16, 103-114.
- Holt, S. ten, & Jezek, R. (2002). *Naar een definitie van peer projecten*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Vries, H. de (1998). Determinanten van gedrag. In V. Damoiseaux, H.T. van der Molen & G.J. Kok (red.), *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering*. Assen: Van Gorcum
- Wijngaart, G. van de, Braam, R., Bruin, D. de, Fris, M., Maalsté, N., & Verbraeck, H. (1997). *Ecstasy in het uitgaanscircuit*. Utrecht: Centrum voor Verslavingsonderzoek.
- Zinberg, N.E. (1984). *Drug, set and setting. The basis for controlled intoxicant use*. London: Yale University Press.